

NICOLAE IORGA ȘI TRECUTUL BASARABIEI

ȘERBAN PAPACOSTEA

În imensa operă istoriografică a lui Nicolae Iorga care a cuprins trecutul românesc de pretutindeni și din toate timpurile nu putea lipsi, desigur, spațiul dintre Prut și Nistru, „aceste întinse și frumoase ținuturi care nu aveau pe atunci un nume osebitor” — scria istoricul — și cărora „răpitorii” s-au grăbit să le dea, adăuga el, „un nume fals, crezând că-și pot ascunde fapta rea, cea ce au răpit”. Nu ca entitate separată ci ca element al mării unități etnice românești a cercetat marele nostru istoric trecutul acestei provincii românești, smulsă, arăta el, de „vinătorii de pământ străin” din realitatea umană fundamentală căreia îi aparținuse și îi aparținea prin comunitatea de origine, de limbă și de viață spiritual-culturală. „Știm că românii locuiesc între Prut și Nistru” spunea el la împlinirea unui veac de când acest teritoriu românesc fusese transformat în „gubernie” a imperiului țarilor; „știm că nimeni nu i-a putut abate de la datinile lor străvechi și nu-i va putea abate nimeni. Știm că de la un capăt la altul al *oblastiei* basarabene în piatră veșnică e scrisă gloria Moldovei”.

Această certitudine a perenității realității românești, istoricul a desprins-o din cunoașterea trecutului țării. Și tocmai pentru a întări conștiința legăturii de nedesfăcut dintre românii din țara liberă și cei din teritoriul românesc desprins cu sila de țarul Alexandru I din unitatea politică din care făcea parte organic, îi îndemna Nicolae Iorga pe cercetătorii trecutului să caute și să aducă la cunoștință toate umele de viață istorică din această provincie românească. Știind însă că cel mai puternic îndemn e cel al faptei, Nicolae Iorga a adunat neincetat, cu mijloace proprii sau prin legăturile sale, documente privitoare la viața românească a teritoriului pe care îl numea Moldova de răsărit, atât din vremea anterioară răpirii cât și din perioada ulterioară înstrăinării sale forțate. Nenumărate sînt documentele editate de el privitor la trecutul țării; instinctul său neegalat de istoric și privirea sa pătrunzătoare nu au lăsat deoparte nimic din ceea ce a fost faptă și cugetare românească de-a lungul secolelor în acest spațiu istoric fecundat de singele românesc și de creativitatea românească.

Preocuparea lui Nicolae Iorga nu s-a manifestat ca act de erudiție de dragul erudiției, al cunoașterii în sine; el știa că cercetarea și cunoașterea trecutului, *asa cum a fost*, e o parte însemnată a conștiinței de sine a colectivităților omenești și o forță care va sfîrși prin a învinge pe aceea aparent invincibilă a „imperiului tuturor răutăților” cum numea el con-

glomeratul de teritorii și popoare cucerite de țari. Conștiința de sine păstrată de o colectivitate întreagă și întreținută de căturări împotriva dominatorilor străini care „ne coboriseră adine în mormânt...” și care „nu credeau că mottul cel jertfit de ei ar putea să învie vreodată”, conștiința aceasta a împlinit miracolul și a supraviețuit asupritorilor care au încercat să o sugrume. Prin ea, prin această conștiință, prin sufletul colectiv al nației, avea să se producă renașterea românească în acest greu încercat teritoriu al nației. Istoricul o știa și o afirma răspicat când s-au împlinit o sută de ani de la răpinea părții de răsărit a Moldovei : „Odată ce învie — spunea el — sufletul nu se poate opri, el se hrănește din inșeși nădejtile sale. Praf se fac înaintea lui toate alcătuirile oricît de uriașe ale lumii”.

Cel care și-a asumat misiunea de a lumina conștiința istorică a românilor de pretutindeni, a celor din teritoriile subjugate de străini ca și a celor care se bucurau de libertate în țara liberă, a înțeles cită răspundere istorică apasă pe cei din din urmă față de cei dintii : „Și făgăduim — scria el — că vom da tot ce e mai bun în noi, credință și muncă, noi înșine și urmașii noștri, pentru ca vechea nedreptate să se șteargă și viața națională liberă să domnească și peste aceste plaiuri ale întunerecului și robiei, unde dreptul nostru veșnic ne cheamă”.

Nimeni nu a trăit mai intens decît Nicolae Iorga sentimentul reparației istorice, al reușitei care încununează efortul laborios, cînd în 1918 s-a refăcut unitatea națională odată cu revenirea la trunchiul comun a provinciilor înstrăinate de-a lungul timpurilor. Și nimeni nu a resimțit mai tragic decît el actul de jaf și opresiune din vara anului 1940 cînd imperialismele deslănțuite au ciopîrțit din nou unitatea abea refăcută. Laconic și dramatic, el nota în chenar îndoliat în ultimul număr al *Revistei istorice* de care i-a fost dat să se îngrijească : „A doua oară Moldova răsăriteană e smulsă din trupul nostru național. Vom lucra ca s-o recîștigăm”.